

Checklista vid kognitiva svårigheter i aktivitetsutförandet

OBSERVATIONSUNDERLAG FÖR BEDÖMNING AV ADL-FÖRMÅGA
VERSION 2.0

Kajsa Lidström Holmqvist

PROVTITT - ett utdrag från manualen (2023)

SVERIGES
ARBETSTERAPEUTER

Innehåll

Förord

Introduktion	5
Ursprungsmaterialet	5
Omarbetning.....	5
Innehållsvalidering.....	6
Kognitiva svårigheter och aktivitetsbegränsningar.....	6
Syfte och användning	7
Observationsunderlag tillsammans med ADL-Taxomin®.....	7
Användare och målgrupper	7
Teoretisk grund	8
Blocken i Lurias dynamiska lokalisasteori.....	8
Block 1.....	9
Block 2	9
Block 3	9
Ytterligare lästips	9
Innehåll och struktur	10
Tillämpning och tolkning	12
Bedömning genom observation.....	12
Bedömningens olika steg.....	12
Tolkning och dokumentation.....	13
Stöd-/hjälpbehov på olika nivåer	13
Referenser	15
Bilagor	16
A. Checklistan som observationsunderlag	
B. Exempel på aktivitetsfokuserade åtgärder vid olika kognitiva svårigheter	

Syfte och användning

OBSERVATIONSUNDERLAG TILLSAMMANS MED ADL-TAXONOMIN®

Checklistan är främst avsedd att användas tillsammans med ADL-Taxomin® (Sonn & Törnqvist, 2022)¹ men kan även användas för observation av andra aktiviteter. ADL-Taxomin® bedömer aktivitetsförmåga ur ett gör/kan/vill-perspektiv och tillåter samtidigt beskrivning av hjälpbehov. En styrka med ADL-Taxomin® är att den är framtagen av arbetsterapeuter för arbetsterapeuter och beskriver personens aktivitetsförmåga. ADL-Taxomin finns i ett original men även med anpassningar till barn, personer med synnedsättning samt personer med psykisk funktionsnedsättning. Originalversionen definierar inte de kognitiva aspekterna i delaktiviteterna, vilket gör att arbetsterapeuten själv behöver identifiera och beskriva dessa aspekter och hur de påverkar aktivitetsutförandet. I anpassningen till personer med psykisk funktionsnedsättning finns några kognitiva aspekter beskrivna. I originalet av ADL-Taxomin® (2022) ingår följande tolv aktiviteter:

1. Äta och dricka
2. Förflyttning
3. Toalettbesök
4. På- och avklädning
5. Personlig hygien
6. Övrig kroppsvård
7. Kommunikation
8. Resor
9. Matlagning
10. Inköp av dagligvaror
11. Städning
12. Tvätt

Syftet med checklistan är att i samband med en bedömning med ADL-Taxomin® identifiera kognitiva svårigheter och aktivitetsbegränsningar. Bedömning med checklistan kan göras genom observation i en eller flera av ADL-Taxomin's aktiviteter och delaktiviteter och kan ge en fördjupad förståelse för hur personens kognitiva svårigheter påverkar aktivitetsförmåga ("Vad gör att denna aktivitet inte fungerar?"). Den kan även ligga till grund för ytterligare bedömning och vägledning i val av intervention. Identifieras kognitiva svårigheter i aktivitetsutförandet bör en fördjupad bedömning med andra instrument göras. Utöver att vägleda vid val av intervention kan en bedömning av kognitiva svårigheter och aktivitetsbegränsningar ha flera andra syften, till exempel utgöra en del i fastställande av diagnos, identifiera hjälpbehov eller utgöra grund för utbildning av personal i rehabiliterande förhållningssätt.

ANVÄNDARE OCH MÅLGRUPPER

Checklistan används främst av legitimerade arbetsterapeuter som kommer i kontakt med personer med kognitiva svårigheter, i olika verksamheter och på olika nivåer i vårdkedjan. Den är inte begränsad till specifika diagnosgrupper utan kan användas generellt för personer med misstänkta eller bekräftade kognitiva svårigheter. Exempel på grupper där den används är personer med förvärvade hjärnskador som stroke och traumatisk hjärnskada samt med resttillstånd efter infektioner som TBE eller covid-19. Andra exempel är progressiva sjukdomar som demens, Parkinsons och MS samt psykiatriska tillstånd som psykos och neuropsykiatriska funktionsvariationer som ADHD och autism.

¹. Utges av Sveriges Arbetsterapeuter som även erbjuder utbildning i instrumentet. Läs mer på www.arbetsterapeuterna.se.

Bilaga A

Innehåll och struktur

Checklistan består av fyra sidor (se bilaga A) och innefattar tio observationsområden som beskrivs nedtill. Observationsområdena är grovt strukturerade utifrån de tre blocken i Lurias teori med block 1-funktioner först. Checklistan utgår dock från ett **aktivitets- och vardagsperspektiv** vilket gör att strukturen inte följer blockindelningen fullt ut. Under ett observationsområde kan därför svårigheter från flera block uppges. Checklistan tar upp vanliga svårigheter men det är viktigt att poängtera att den **inte är heltäckande**.

Checklistans observationsområden

1. Vakenhet, uppmärksamhet och tempo
2. Registrering, uppfattning och igenkänning
3. Tolkning och integrering av information från olika sinnen
4. Minne
5. Tidshantering
6. Uppstart av aktivitet
7. Praktiskt utförande och kontroll
8. Avslutande av aktivitet
9. Emotionellt tillstånd
10. Språk

1. Vakenhet, uppmärksamhet och tempo

Innefattar aspekter som trötthet, att orka fokusera/bibehålla uppmärksamhet, nedsatt uthållighet och att upprätthålla tempo genom aktiviteten. Nedsatt uppmärksamhet medför vanligen minnes-svårigheter.

2. Registrering, uppfattning och igenkänning

Innefattar perception som att uppfatta intryck från olika sinnen, registrera och känna igen dem. I det ingår även att uppmärksamma vad som händer i omgivningen, det vill säga att kunna rikta sin uppmärksamhet.

3. Tolkning och integrering av information från olika sinnen

Innefattar att tolka intrycken från varje sinne och därefter integrera intrycken till en helhet. För att göra detta behöver tidigare erfarenheter användas vilket gör att även minnet är viktigt. Svårigheter att integrera information från sinnen kan ge en förvrängd eller ofullständig bild av personen själv eller omgivningen. Även rumsliga relationer som att orientera sig i sin omgivning och kroppsuppfattning ingår här.

4. Minne

Minnet är komplext och involverar hela hjärnan. Det är också nära kopplat till uppmärksamhet som krävs för att vi ska kunna bearbeta och lagra information i minnet. Minnet kan beskrivas på olika sätt och med olika begrepp. Ett sätt är att dela upp det i arbetsminne/korttidsminne och långtidsminne. Arbetsminnet används för att bearbeta ny information och för att hålla kvar information

som behövs i stunden, till exempel hur långt man hunnit i en aktivitet och vad nästa steg är. Långtidsminnet lagrar information som rör både dåtid, nutid och framtid. Checklistan tar endast upp några vardagliga exempel på svårigheter kring minne utan fördjupning på området.

5. Tidshantering

Tidshantering handlar dels om att uppskatta och beräkna tid, exempelvis veta hur mycket man hinner på en viss tid, dels om att kunna ordna aktiviteter eller händelser i en kronologisk ordning så att varje aktivitet blir klar i tid. Det handlar också om att ha en känsla för att tiden går och att kunna anpassa sig till ändrade tidskrav, till exempel skynda sig när tiden är knapp.

6. Uppstart av aktivitet

Initiativförmåga, planerings- och organisationsförmåga, motivation, motorisk startförmåga liksom fysisk och mental energi är exempel på aspekter som har betydelse för om en person påbörjar en aktivitet. Det är viktigt att försöka utreda varför personen inte börjar/startar. Checklistan kan inte ”diagnostisera” men den kan vara en hjälp att försöka särskilja den ena svårigheten från den andra.

7. Praktiskt utförande och kontroll

Att praktiskt utföra en aktivitet kräver förmåga att skapa en idé om vad som ska göras och utifrån den planera och välja strategier, organisera aktiviteten, till exempel avseende att plocka fram det som behövs samt utföra varje delmoment i en korrekt ordningsföljd. Personen behöver också upprätthålla koncentration och fokus under aktiviteten för att inte tappa bort vad hen håller på med samt efterkontrollera sitt utförande. Vid aktivitetsutförandet är det viktigt att också observera personens medvetenhet om sina styrkor och svagheter. Ytterligare en orsak till svårigheter med det praktiska utförandet kan vara att personen har svårt att veta hur redskap ska användas eller hanteras (så kallad apraxi).

8. Avslutande av aktivitet

Det är av betydelse att notera om personen klarar att avsluta en påbörjad aktivitet. Orsakerna till att inte nå i mål med aktiviteten kan vara flera såsom distraherbarhet/uppmärksamhets svårigheter, minnessvårigheter, perseveration, det vill säga svårighet att byta eller bryta rörelse- och/eller handlingsmönster, eller att man inte har tillräcklig mental eller fysisk energi för att slutföra.

9. Emotionellt tillstånd

Kognitiv påverkan kan leda till ett förändrat emotionellt tillstånd eller beteende hos personen. Observera sinnesstämning och beteende vid aktivitetsbedömningen för att identifiera förändringar, och behov av anpassat bemötande. Exempel på emotionella tillstånd och förändringar kan vara depression, eufori, oro/stress, ökad irritabilitet, ökad/förändrad känslomässighet (skrattanfall, gråtmildhet), svårigheter att tolka andra människor utifrån ansiktsuttryck och tonfall, avflackning (reagerar mindre känslomässigt än förväntat).

10. Språk

Det är viktigt att observera hur svårigheter att förstå eller att uttrycka sig i talat och/eller skrivet språk påverkar aktivitetsutförandet. Det kan ge vägledning i hur kommunikationen kan underlättas genom exempelvis bemötande eller bildstöd, samt att vid behov etablera logopedkontakt. De svårigheter som checklistan tar upp utgör endast exempel på vanliga svårigheter.

Tillämpning och tolkning

Inför bedömningens start är det viktigt att tydliggöra syftet då det påverkar vårt förhållningssätt under själva bedömningen. Är syftet att bedöma vad personen klarar helt utan stöd bör en statisk bedömning göras, det vill säga under bedömningen ges helst inget eller så lite stöd som möjligt. Om syftet i stället är att utreda vilken typ av stöd och hur mycket stöd som krävs för att personen ska klara aktiviteten kan man i stället ha en mer dynamisk bedömning. Vid en sådan bedömning kan arbetsterapeuten prova vilka typer av ledtrådar eller guidning som gör att personen når målet med aktiviteten. Observera att det finns en risk för att svårigheter döljs om för mycket stöd ges, det gäller särskilt exekutiva funktioner som planering, organisering, efterkontroll och nedsatt insikt.

BEDÖMNING GENOM OBSERVATION

Vid bedömning med checklistan avseende kognitiv påverkan i aktivitetsutförandet bör ADL-Taxomin® genomföras genom **observation**. Risken för felkällor är stor vid intervju eftersom personer med kognitiv påverkan kan ha svårt att beskriva sina svårigheter. De kan också vara helt eller delvis omedvetna om sina svårigheter.

Bedömningens olika steg

- Välj **minst två aktiviteter** att observera, dels utifrån vad personen vill och behöver kunna utföra men också utifrån vad du vet om personens kognitiva förmåga. Var medveten om att I-ADL-aktiviteter ofta är mer kognitivt komplexa än P-ADL-aktiviteter. Det är därför fördelaktigt att inte enbart P-ADL-aktiviteter observeras.
- Läs igenom checklistan i nära anslutning till bedömningstillfället för att förbereda dig på vad du ska fokusera på.
- Genomför sedan observationsbedömningen med ADL-Taxomin® och utgå från vad personen klarar, det vill säga ”gör”-perspektivet.
- Fyll sedan i checklistan direkt vid/efter observationen och notera eller kryssa i där svårigheter identifierats.
  - Om du är osäker, fyll i ett frågetecken och ta ställning till om ytterligare observationer behövs.
  - Om du inte observerar några svårigheter kan rutan lämnas tom.
- Dokumentera det sammanvägda resultatet av ADL-Taxomin® och checklistan. Vid behov kan grad av stöd-/hjälpbehov dokumenteras utifrån nivåerna som beskrivs i denna manual (s. 13–14).

Ett utdrag på ifylld checklista – ett exempel utifrån observationsområdet ”4. Minne” – visas nedtill.

4. Minne	Aktivitet/delaktivitet 1 <i>Planerar inköp</i>	Aktivitet/delaktivitet 2 <i>Tillagar ett varmt mål mat</i>
Minns inte ett inplanerat möte/besök/aktivitet		
Minns inte det som nyss gjorts	<i>Minns inte att hen redan skrivit upp mjölk och bröd</i>	<i>Minns inte att hen redan ställt fram alla ingredienser, letar på nytt i kylskåpet</i>
Glömmer instruktion under aktivitetens gång		<i>Glömmer att använda receptet som hen instruerats att följa</i>
Minns inte var saker lagts	<i>Minns inte var hen lagt block och penna</i>	<i>Minns inte var hen lagt matlagningsredskapen (stekspade, slev, durkslag)</i>
Fabulerar/fyller i minnesluckor med påhittat innehåll		

Person:	Personnummer:
Funktionsnedläggning/diagnos:	
Bedömare:	Datum:

Bedömnings olika steg:

- Välj **minst två aktiviteter att observera**, dels utifrån vad personen vill och behöver kunna utföra men också utifrån vad du vet om personens kognitiva förmåga. Var medveten om att I-ADL-aktiviteter ofta är mer kognitivt komplexa än P-ADL-aktiviteter. Det är därför fördelaktigt att inte enbart P-ADL-aktiviteter observeras.
- Läs igenom checklistan i nära anslutning till bedömningsutförandet för att förbereda dig på vad du ska fokusera på.
- Genomför sedan observationsbedömningen med ADL-Taxonomi® och utgå från vad personen klarar ("gör"-perspektivet).
- Fyll sedan i checklistan direkt vid/efter observationen och notera eller kryssa i där svårigheter identifierats.
  - Om du är osäker, fyll i ett frågetecken och ta ställning till om ytterligare observationer behövs.
  - Om du inte observerar några svårigheter kan rutan lämnas tom.
- Dokumentera det sammanvägda resultatet av ADL-Taxonomi® och checklistan. Vid behov kan grad av stöd-/hjälpbehov dokumenteras (se s. 13–14).

1. Vakenhet, uppmärksamhet och tempo	Aktivitet/delaktivitet 1	Aktivitet/delaktivitet 2	Aktivitet/delaktivitet 3	Aktivitet/delaktivitet 4
Är trött och/eller ouppmärksam, har svårt att samla sig				
Blir snabbt uttröttad, nedsatt uthållighet				
Har onormalt tempo (för snabb/långsam)				
2. Registrering, uppfattning och igenkänning	Aktivitet/delaktivitet 1	Aktivitet/delaktivitet 2	Aktivitet/delaktivitet 3	Aktivitet/delaktivitet 4
Har svårt att registrera/uppfatta via sinnen				
Det tar lång tid att uppfatta vad som händer				
Har svårt att känna igen olika ljud				
Har svårt att känna igen via känseln (t.ex. temperatur)				
Har svårt att känna igen välbekanta personer				
Har svårt att känna igen föremål				

3. Tolkning och integrering av information från olika sinnen	Aktivitet/delaktivitet 1	Aktivitet/delaktivitet 2	Aktivitet/delaktivitet 3	Aktivitet/delaktivitet 4
Har svårt med kroppsuppfattningen				
Registrerar inte stimuli från ena sidan				
Bedömer inte avstånd korrekt				
Har svårt att navigera i rummet, går på saker				
Har svårt att hitta/orientera sig				
Har svårt att urskilja och hitta en sak bland andra saker				
Har svårt med fram/bak/upp/ner				
4. Minne	Aktivitet/delaktivitet 1	Aktivitet/delaktivitet 2	Aktivitet/delaktivitet 3	Aktivitet/delaktivitet 4
Minns inte ett inplanerat möte/besök/aktivitet				
Minns inte det som nyss gjorts				
Glömmer instruktion under aktivitetens gång				
Minns inte var saker lagts				
Fabulerar/fyller i minnesluckor med påhittat innehåll				
5. Tidshantering	Aktivitet/delaktivitet 1	Aktivitet/delaktivitet 2	Aktivitet/delaktivitet 3	Aktivitet/delaktivitet 4
Vet inte vilken tid på dygnet det är				
Vet inte när på dygnet olika aktiviteter behöver/bör ske				
Vet inte när det är dags för aktuell aktivitet				
Vet inte hur lång tid aktiviteten tar att utföra				
Håller på för länge och "tappar tiden"				
Blir stressad och orolig för att inte hinna trots gott om tid				

PROVTTIT - ett utdrag från manualen (2023)